

Historia artis

Bak Áron*

Aranylépcső

A 20. századi művészetben az 1912. év fordulópontot jelentett. Az 1884 júliusában létrejött párizsi Salon Indépendants kubista műveket mutatott be, köztük Marcel Duchamp (1887–1968) *Lépcsőn lemenő akt*-ját.¹ Csodálattal, de ugyanakkor értetlenséggel fogadták ezt a művet, de aztán belenyugodtak, hogy „ilyenek is csak lönni köll”,² mert hát a festészet új utakat keres.

A festmény címe egyáltalán nem okozott fejtörést, mert egy aktot ábrázolni nagyon érdekes feladat, különösen úgy, hogy éppen egy lépcsőn megy le, hiszen a dinamikus mozgás megjelenítését kell térben és időben megoldani. Pedig ettől eltekintve, de ezzel együtt a lépcsőnek is megvan a maga sajátos jelentése a képzőművészet történetében.

1.

A kocsi- vagy gyalogfeljáró (rámpa) mellett a lépcső a két szint közötti közlekedés legrégibb formája akár az épületen belül, akár rajta kívül. De a feljáróval, a rámpával ellentétben a lépcső olyan fokokból áll, amelyeken egyikről a másira lépve lehet fel- vagy lemenni, egyik szintről a másikra jutni. Előbb

Marcel Duchamp:
Lépcsőn lemenő akt (1912)

* Bak Áron (Velemér, 1945 – Kecset, 2012) református lelkipásztor (Keszű, Sajószentandrás, Szentkeresztbánya, Bágy) és festő, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtárosa (1990–1993), teológiai tanulmányait, fordításait és művészettörténeti írásait a *Református Szemle*, az *Igebirdető*, a *Keresztény Magvető*, az *Erdélyi Művészet* és a *Székegyföld* közölte. Meg nem védett doktori dolgozatának címe: *A két testamentum kontinuitása és diszkontinuitása Lukács írásaiban, Keresztelő János üdvtörténeti szerepének ábrázolásában*. Egyéni kiállítása volt Székesfehérváron (1998), Szászrégenben (2005), Kolozsváron (2002, 2003) és Székelyudvarhelyen (2006).

¹ Ld. Seuphor, Michel: *Abstract Painting. Fifty Years of Accomplishment, From Kandinsky to the Present*. Translated from the French by Haakon Chevalier. Dell Publishing Co., Inc., New York 1967, 12.

² Ld. Móra Ferenc: Barátságos tanácsok Howard Carternek. In: uő: *Beszélgetés a ferdetoronnyal. Túl a palánkon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1983, (137–143) 142.

fából készült – létraszerűen is –, majd kőből vagy betonból, de fémből is.³ Aranyból azonban csak a mesében, jobban mondva a mitológiákban, no, meg a képzőművészetben.

A mitológiákban a lépcső, illetve a létra a föld és az ég közötti közlekedést biztosította az ember vagy a mennyei lények számára, s mint ilyen a fent és a lent, és a különböző kozmikus rétegek kapcsolatának mitopoétikus képe. Tehát joggal lehet elvárni tőle, hogy aranyból is legyen, hiszen a mitológiák szerint annak feltételét teremti meg, hogy a különböző szintű világok kommunikálhassanak egymással, és ne szigetelődjenek el egymástól.⁴ Sajátos körülményeiknek megfelelően a finnugor népek mitológiájában nem lépcső, sem létra, hanem az égig érő fa biztosítja ezt a lehetőséget, de nem mint életfa, hanem mint világfa vagy éppen kötél, esetleg még korpából is fonva – a népi humornak megfelelően – a magyar népmesék különböző változatai szerint. De ettől eltekintve még a hazai magyar képzőművészetben is jelentősége van a lépcsőnek, illetve a felfelé vagy éppen lefelé haladásnak, de nemcsak a festőisége miatt, hanem abban az értelemben is, hogy rajta lehet egyik szintről a másikra jutni akár fennebb, akár lennebb.⁵

A mitológiák szerint a lépcsőn felfelé, illetve lefelé való haladás kockázatos, mert a létra, illetve a lépcső is bizonytalan szerkezet, amint az némelyik képzőművészeti alkotáson is megjelenik. De a kockázatosság elsősorban az emberre vonatkozik, s nem annyira a mennyei lényekre vagy angyalokra. Éppen ezért ez a kockázatos felfelé vagy lefelé haladás a lelki, szellemi, illetve az anyagi felemelkedést jelképezi, de bukást is az emberek részéről, vagy a segítő aláereszkedést is az égi hatalmak oldaláról.⁶ A keresztyén kultúrkörben ennek az utóbbinak a legközismertebb kifejeződése a Jákób létrája függetlenül attól, hogy a köztudatban nem felel meg pontosan a helyes bibliai értelemnek.

2.

Az ótestamentumi hagyomány szerint a földet az éggel összekötő lépcsőt, illetve a Károlyi Gáspár fordítása óta Jákób, az egyik pátriárka *létrát* látott álmában (1Móz 28,11–17). Az eredeti héber szó ugyan létrát is jelenthet, de maga a szótó az ókori kelet monumentális épületei előtt emelt lépcsőzetes feljáróra

³ Vö. Treppe. In: Alscher, Ludger et al. (hrsg.): *Lexikon der Kunst. Architektur. Bildende Kunst. Angewandte Kunst. Industrieformgestaltung. Kunsttheorie*. Band. I–V. VEB E. A. Seemann Verlag, Leipzig 1968–1878, V., 213–214.

⁴ Vö. Létra. In: Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *Mitológiai Enciklopédia. I–II*. Ford. Bárány György, Birtalan Ágnes, Bojtár Anna. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1988, I., 167–168.

⁵ Ld. Világfa. In: Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *i. m. I.*, 267–271. Vö. Incze János: *Önarckép*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1982, 236. Idézi Kádár János reflexióit a felfelé haladó alakról. Ld. még Balázs Péter *Nagyszében* című képét vagy Páll Lajos *Lejtőn* témáit.

⁶ Vö. Létra. In: Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *i. m. I.*, 168.

vonatkozik.⁷ Ezt az is alátámasztja, hogy a bibliai történetben az álomból felszerkenő félnomád ősatya döbbsen mondta: *Bizonyára az ÚR van ezen a helyen, és én nem tudtam! ...Milyen félelmes ez a hely! Nem más ez, mint Isten háza és a menny kapuja.* (1Móz 28,16–17) Vagyis egy palota-, illetve egy templomfeljáróról van szó.⁸ Ezt bizonyítja továbbá, hogy az álombeli lépcsőzetes feljárón Isten angyalai járkáltak fel és alá, vagyis tömegesen jöttek-mentek, márpedig ez aligha volna lehetséges egy keskeny és bizonytalan lajtorján.

Az álom Isten kijelentésének az eszköze az Ótestamentum szerint is,⁹ amelynek megfelelően a föld és az ég világát összekötő lépcső azt jelentette, hogy Isten világa megnyílt, és most magában foglalja a földi, emberi világot is. Az álom leírása azt is hangsúlyozza, hogy a lépcsőn maga Isten is ott állott, s az angyalok, akik Isten küldöttei és közvetítők minden további nélkül közlekednek a két világ között, amelynek egységét az álom vége felé most már Isten ígérete erősíti meg (1Móz 28,13–15).

Jákób létrája, illetve a lépcső azt jelképezi a bibliai hagyománynak megfelelően, hogy a földi világ s benne az ember többé már nincs elzárva Istentől, mert éppen maga az Isten az, aki helyreállítja az eredeti, teremtésbeli egységet, amely aztán a Krisztusban válik végérvényesen valóságossá.¹⁰ A Jákób lajtorjáját ábrázoló képzőművészeti alkotások mind ennek a gondolatnak a képi megfogalmazására törekednek már Bizánc művészete óta.¹¹ Azonban nem haladhatják meg saját korlátaikat, mert nem tehetik megfoghatóvá a megfoghatatlant, se időivé az örökkévalót; de némelykor mégis sikerül megjeleníteni némelyeknek a megfoghatatlan és láthatatlan örökkévaló hatalom hatását a térben és időben élő ember számára.

Ezen a borotvaélen járva talán Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606–1669) volt az, aki a legegyszerűbb felfogásban és a legkevesebbet láttatva, mégis a legtöbbször sejtetően tudta megjeleníteni Jákób álmát egyik majdnem teljesen sötét rézkarcán. A víziót a létra ábrázolja, amint az azon járó angyalokon átde-reng az alvó Jákób alakja.¹²

A téma legrégebbi ábrázolása valószínű, hogy a Dura-Europosz 3. századi zsinagógájában található falkép, amely stilsztikailag és ikonográfiailag késő ró-

⁷ Ld. סֵלֶם, סֵלֶל. In: Gesenius, Wilhelm: *Hebraisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Bearbeitet von Dr. Frants Buhl. Springer-Verlag, Berlin–Göttingen–Heidelberg 1962, 545.

⁸ Vö. Rad, Gerhard von: *Das erste Buch Mose, Genesis. Kapitel 12,10–25,18*. Das Alte Testament Deutsch. Teilband 3. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1964, 247–250.

⁹ Ld. uo. 248. Vö. Wetter, D.: רִאָה *r'b* sehen. In: Jenni, Ernst – Westermann, Claus (Hrsg.): *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Band I–II. Chr. Kaiser Verlag, München – Theologischer Verlag, Zürich 1971, II., 692–701.

¹⁰ Vö. Szalay Lajos: *Végtelen a tényérben*. Bakonyi Péter interjúi. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest 1987, 46.

¹¹ Ld. Jakobsleiter. In: Alscher, Ludger et al. (hrsg.): *i. m.* II., 449.

¹² Ld. *Bijbel in de nieuwe vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap. Met reproducties naar werken van Rembrandt Harmenszoon van Rijn*. Proost & Brandt, Amsterdam 1962.

Rembrandt: *Jákób álma*William Blake: *Jákób létrája*

mai, keleti és nyugati elemeket egyesít magában.¹³ A Sínai-félszigeti Szent Katalin-kolostor 11–12. századi ikonja¹⁴ viszont inkább mennybemenetelt s annak kockázatosságát ábrázolja, semmint Jákób álmát, mert a szárnyas ördögök többeket is visszarántanak a keskeny létrán felfelé igyekvő személyek közül. Viszont a Lübecki Biblia fametszete, amely 1490 után készült,¹⁵ már Jákób álmát ábrázolja, mégpedig sokat sejtetően: a létra két lába nem a földre, hanem az alvó pátriárka mellére támaszkodik, mintha csak a szívéből nőne ki. Azt pedig, hogy ez a téma az üdvösségre, a mennyországra utal, az esztergomi *Blockbuch Biblia Pauperum* 39. oldalán található metszet dolgozza fel.¹⁶

William Blake (1757–1827) angol költő, festő, grafikus és nyomdász 1800 körül keletkezett művének a megkomponálása újat hoz Jákób álmának megjelenítésében a lépcső csigavonalszerűen emelkedő ábrázolásával, amelyből aztán mások is ihletődtek.¹⁷ Egyébként a téma képi megjelenítésére általában csak megbízás alapján vállalkoztak a művészek. Kivétel talán csak Michael Lukas Leopold Willmann (1630–1706), aki egyik tájképehez használta fel.¹⁸

A 20. századi naiv festők közül azonban kettő is, Adalbert Trillhaase (1858–1936) és Shalom Moskovitz (1896–1980) dolgozta fel minden bizonnyal személyes élmények alapján.¹⁹ A szürrealisták közül pedig Marc Chagall (1887–1985) jeleníti

¹³ Vö. Kareling, C. H.: Dura-Europos. Galling, Kurt (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. [RGG] Band. I–VII. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1957–1965, II., 288–290.

¹⁴ Ld. Rapsányi László (szerk.): *Beszélgetések a Bibliáról. Mítoszok és legendák a Bibliában*. RTV-Minerva Kiadó, Budapest 1984, 48. old. táblája.

¹⁵ Ld. Kosidowski, Zenon: *Bibliai történetek*. Ford. Varsányi István. Szerk. Mészáros Andrásné. Táncsics Könyvkiadó, Budapest 1968, 50. oldal illusztrációja. Vö. Lübecker Bibel. In: Alscher, Ludger et al. (hrsg.): *i. m.* III., 61.

¹⁶ Ld. Soltész Zoltánné: *Biblia pauperum. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár negyvenlappos Blockbuch Biblia Pauperuma*. Magyar Helikon, Budapest 1966, 39. lapját és a kísérőtanulmány XXXI. oldalát.

¹⁷ Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *i. m.* II. I., 128 oldalt követő 25. képet.

¹⁸ Ld. Jakobsleiter. In: Alscher, Ludger et al. (hrsg.): *i. m.* II., 449. Ld. még Willmann, M. L. L. In: *uo.*: V., 608.

¹⁹ Ld. Bihalji-Merin, Oto: *A naivok festészete*. Ford. Bendl Júlia. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1984, 111. és 112. kép.

meg Jákób álmát létrával a zürichi Fraumünster-templom szentélyének bal oldali második ablakának üvegfestményén.²⁰ A fény és az ultramarinkék hatásainak kihasználásával jeleníti meg Jákób létrás álmát, és azt emeli ki, hogy már az ósatyákat is Isten vezette, és így nem csupán emberi ösztöneiknek és a történelemnek engedelmesskedtek.

3.

1997–1998 telén a londoni Tate Gallery nagyszabású kiállítást rendezett fennállásának százéves évfordulója alkalmából. A kiállítás anyagát a viktoriánus kor, a középosztály aranykora festészetének képeiből válogatták össze. A művek között ott volt egy méltatlanul mellőzött művész, George James Frampton (1860–1928) *Az aranylépcső* című festménye, amely mitológiai témát dolgozott fel. A főbejáratnál pedig szembeötlő sejtetésként függött a falon a 20. század egyik „fenegyerekének” munkája, Marcel Duchamp *Lépcsőn lemenő akt* című alkotásának reprodukciója, amely szótlanul is arra hívta fel a figyelmet, hogy azért a kubizmus sem született meg csak úgy, minden előzmény nélkül.²¹ Sőt nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a látszólag minden európai kontinentális művészi hagyományt elutasító újat akarás nem csupán az addig mellőzött törzsi művészetekből tudott ihletődni, hanem a szigetországi festészetből is, amelyben aztán csakugyan a józan ész uralkodott.²²

Frampton alkotása 116,8 cm széles és 269,2 cm magas,²³ tehát szokatlan alakú olajfestmény. A kompozíció fővonalát a William Blake komponálására utaló aranyokker színű csigalépcső egyik fordulatának íve képezi, amely fentről, a baloldali egyharmadnyi magasságtól lefele ívelve érinti a jobb oldalt középen, majd a kép bal alsó sarkához érkezik vissza összesen tizennyolc lépcsőfokkal.

A lépcsőn tizennyolc női alak lépdel alá két elkülönített kilences csoportban bő, sűrűn ráncolt ókori görög vagy római vászonruhában, kezükben fúvós, hú-

Michael Lukas Leopold Willmann:
Tájkép Jákób álmával (kb. 1691)

²⁰ Ld. Vogelsanger-de Roche, Irmgard: *Marc Chagalls Fraumünsterfenster in Zürich. Ein Kunstführer – Entstehung, Bildbeschreibung, Deutung*. Orell Füssli Verlag, Zürich [1975], 6–7. oldalt, valamint a *Die Chorfenster von Marc Chagall* mellékletet.

²¹ Vö. Szegő György: Viktoriánus tündérmesék és az angyalszimbolizmus (1860–1910). In: *Új Művészet*, IX. (1998/6), 20–23.

²² Vö. Sebestyén Ágnes: Egy elfeledett életrajzíró. In: Strachey, Lytton: *Miniatűr arcképek*. Ford. Sebestyén Ágnes. Szerk. Hatházi Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986, (5–48) 14–15.

²³ Ld. Szegő György: *i. m.* 22.

George James Frampton:
Az aranylépcső

ros és ütőhangszerekkel. Hogy nincs angyalszárnyuk, az nyilván a viktoriánus kor túlságosan hangoztatott józan gondolkodásából következik. Viszont megjelenítésük szinte sugározza a megtagadhatatlan szenvedélyt, hiszen a művész valóságosnak ható földi nőkként jeleníti meg a vallásos gondolkozásra utaló mennyei lényeket.

Az ég kékje a kép felső peremén az ókori római házak átriumára emlékeztető és a belső teret lezáró tetőzet négyszögű nyílásán keresztül világít be,²⁴ és ez még jobban kiemeli az alájövő női alakok angyali, égi eredetét, mitologikus jelentőségét. Bár könnyű gyolcsruházatuk válltól bokáig fedi őket, mégsem rejtik el a női test idomait, hanem a földi, természeti nemiséget emelik ki. Frampton abban a korban alkotta művét, amikor a polgári erény kötelező eszmény volt, és erénycsőszök őrködtek felette, s ezért öncsalással kellett leplezni mindent, ami természetes az emberben.²⁵

A számszimbolika szerint a kétszer kilences csoportnak is megvan a jelentősége, hiszen a $3 \times 3 \times 2$ adja a tizenhétet. A mitológiában a hármas szám a dinamikus teljességet, a kettes pedig a pár fogalmát, tehát a férfi és nő kapcsolatát jelenti.²⁶ Hogy ezt mennyire értették, vagy tartották fontosnak Viktória királynő korában, nem tudjuk. De tény, hogy George James Frampton mellőzték Angliában. Azonban a *Magazin of Art* 1885-ben, de már előzőleg, 1878-ban is közölte művének reprodukcióját, amelynek alapján Gauguin és Picasso is lelkesedett a képért.²⁷ Hogy másokra milyen hatást gyakorolt, és mennyi ideig, nem tudjuk, csupán azt, hogy Marcel Duchamp 1912-ben festette meg a maga lépcsőn lemenő aktját.

4.

Frampton, Gauguin és Picasso, sőt Duchamp is tisztában volt a lépcsőn való alájövetel mitológiai jelentőségével, illetve azzal, hogy ez kapcsolatban áll Jákób álmával. Őket viszont elsősorban mégiscsak látszólagosan izgatták a festői prob-

²⁴ Ld. Szabó Attila: *Művészettörténet képekben. A kezdetektől napjainkig*. AKG Kiadó, Budapest 1997, 217. kép.

²⁵ Vö. Sebestyén Ágnes: *i. m.* 15.

²⁶ Ld. Számok. In: Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *i. m.* I., 234.

²⁷ Ld. Szegő György: *i. m.* 23.

lémák újabb megoldásai.²⁸ Hiszen köztudott, hogy céljuk a nézők figyelmének felkeltése és lelkiismeretüknek felrázása volt, ugyanis műveikkel tudtukra akartak adni valamit. Tehát számítottak a nézők vallásos, illetve mitológiai műveltségére és tájékozottságára, s ezért művészetük háttérében mindig az ember létének, rendeltetésének kérdése állott: mennyire tud őszintén szembenézni önmagával, és mennyire tudja biztosan, hogy életét csakis Istentől el nem szakadva képes alakítani?

Frampton művén az aranyokker dominál az égetett sziênán át el a természetes umbráig, amelybe szinte belehasít az ég teljesen világos kobaltnékeje. A színek, formák mégis mind ismerősek, közérthetőek, s ezért ingerlően hatottak a polgári józan észre. Marcel Duchamp felfogása kubista volt, de lehet őt akár a futuristák közé is sorolni. Festményén a szín az egészen világos sárgáktól az égetett umbrán át a nedvzöldig terjed. De már a lépcső még felismerhető formái és a női alakok már fel nem ismerhető vonalai is csupán sugallják az ereszkedő mozgás dinamizmusát, s ezért nem közérthetően jelenítik meg azt. Noha meghaladta a festészet klasszikus korlátait, mégis törekedett arra, hogy közös nevezőre hozza a teret és az időt,²⁹ amely már az ókori egyiptomi művészetben is megoldásra váró problémaként jelentkezett.³⁰ De emellett mindenképpen sikerült megsejtetnie azt is, hogy az emberi lét valósága sokkal több annál, mint amennyi megismerhető felőle a természeti tapasztalatok és vizsgálódások alapján. Ugyanis mert világosan utal egy felső és egy alsó szinten levő világ kapcsolatára. Kubista látásmódban alkotott képe ugyanakkor szembehelyezkedés is azzal a felfogással, hogy a művészetben a „hogyan” az elsődleges, mert emellett éppen annyira fontos az is, amit meg kíván mutatni.³¹ Ezért Duchamp továbblépett a dadaizmus felé, és ebben aztán eljutott odáig, hogy 1917-ben egy fajszipiszóárt állított ki *Forrás* címmel, amely közmegebotránkozást váltott ki. De azért ez esetben is éppen olyan mitológiai témát, a forrás, az életet jelentő élő víz témáját dolgozta fel, s annak bűnös beszennyezésére, tönkretételére hívta fel a figyelmet, mint amilyen a létra, illetve a lépcső, amely a szent és a profán világ egységére fordítja a figyelmet.³² Marcel Duchamp végülis azért pártolt át a filmhez, mert számos követőjének hasonló megoldásokra törekvő munkái között az övéi már nem voltak egyedülállóan sokatmondóak, és a mozgóképet

²⁸ Vö. Dávid Katalin: *Van Gogh*. 3., bővített kiadás. A művészet kiskönyvtára, 33. Corvina Kiadó, Budapest 1973. Horváth Tibor: *Gauguin*. A művészet kiskönyvtára, 31. Corvina Kiadó, Budapest 1968. Körner Éva: *Picasso*. A művészet kiskönyvtára, 26. Corvina Kiadó, Budapest 1968. Bernáth Mária: *Cézanne, Van Gogh, Gauguin*. Az én múzeumom, 11. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest 1965.

²⁹ Ld. Nagy Pál: *Barangolás a képzőművészetben*. Kriterion kiskalauz. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1979, 166.

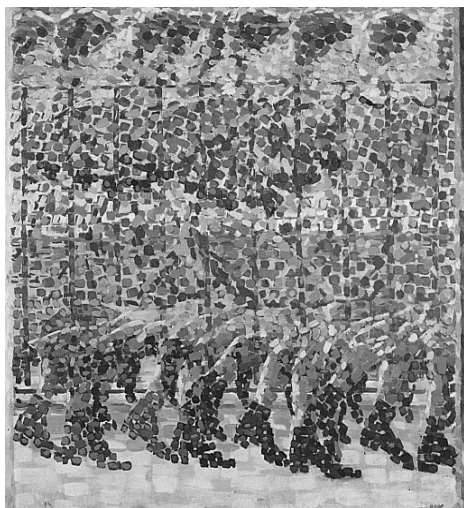
³⁰ Vö. Fülep Lajos: Magyar művészet. In: uő: *Európai művészet és magyar művészet*. Téka. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1979, 247–253.

³¹ Vö. Seuphor, Michel: *i. m.* 10.

³² Vö. Víz. In: Kotarev, Sz. A. – Gyjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk): *i. m.* I., 276–277.

Elias Elisofon fényképe
Marcel Duchampról

Giacomo Balla:
Teraszon szaladgáló kislány

alkalmasabbnak találta a tér és idő együttes ábrázolásának megoldására. Ilyen természetű próbálkozásait fejlesztette tovább Elias Elisofon, aki 1952-ben olyan fényképet készített Duchampról, amely több egymásra vetített pillanatfelvétel segítségével ábrázolja őt, amint éppen lefele halad a lépcsőn.³³ Ennek a szellemes megoldású felvételnek azonban nincs semmilyen utalása arra, hogy a lépcső az isteni és a földi világ különböző szintjei között létesít kapcsolatot, és félreérthetetlenül adná tudtul, hogy az ember ne érezze magát az anyagi világba bezártnak. A fotó természetesen Marcel Duchamp lépcsőn lemenő aktjára utal, mert a fentről aláereszkedő művészt mutatja, amint műterméből – az alkotás magasságából – fáradtan vagy örömmel eltelten lépetget alá a hétköznapi világba.

Duchamp törekvéseihez kapcsolódva Giacomo Balla (1871–1958) is festett egy képet 1912-ben *Teraszon szaladgáló kislány* címmel. Ezen a képen pointilista felfogásban próbálta megoldani a mozgás ábrázolásának színproblémáit, viszont anélkül, hogy érzékeltetné földi és mennyei valóság összekapcsolódását, hiszen itt csak vízszintes irányú mozgást festett meg.³⁴ Marcel Duchamp esetében viszont ugyanúgy, mint George Framptonnál, nemcsak a megoldás, hanem a cím is világosan utal arra, hogy a tér és idő, vagyis az egységes mindenség magában foglalja nemcsak az ember, hanem az Isten világát is, hiszen a kettőt aranylépcső köti össze.

³³ A fényképet közli Mezei Ottó: *Duchamp 1887–1968*. Corvina Kiadó, Budapest 1970. Nagy Pál: *i. m.* 166. és a 112. kép.

³⁴ G. Balla képét ld. Seuphor, Michel: *i. m.* 10. kép.

Felhasznált irodalom

- Alscher, Ludger et al. (hrsg.): *Lexikon der Kunst. Architektur. Bildende Kunst. Angewandte Kunst. Industrieformgestaltung. Kunsttheorie*. Band. I–V. VEB E. A. Seemann Verlag, Leipzig 1968–1878.
- Bernáth Mária: *Cézanne, Van Gogh, Gauguin*. Az én múzeumom, 11. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest 1965.
- Bihalji-Merin, Oto: *A naivok festészete*. Ford. Bendl Júlia. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1984.
- Bijbel in de nieuwe vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap. Met reproducties naar werken van Rembrandt Harmenszoon van Rijn*. Proost & Brandt, Amsterdam 1962.
- Dávid Katalin: *Van Gogh*. 3., bővített kiadás. A művészet kiskönyvtára, 33. Corvina Kiadó, Budapest 1973.
- Fülep Lajos: Magyar művészet. In: uő: *Európai művészet és magyar művészet*. Téka. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1979.
- Gesenius, Wilhelm: *Hebraisches und aramäisches Hadwörterbuch über das Alte Testament*. Bearbeitet von Dr. Frants Buhl. Springer-Verlag, Berlin–Göttingen–Heidelberg 1962.
- Horváth Tibor: *Gauguin*. A művészet kiskönyvtára, 31. Corvina Kiadó, Budapest 1968.
- Ince János: *Önarckép*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1982
- Kareling, C. H.: Dura-Europos. Gallig, Kurt (Hrsg.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. [RGG] Band. I–VII. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1957–1965, II., 288–290.
- Kosidowski, Zenon: *Bibliai történetek*. Ford. Varsányi István. Szerk. Mészáros Andrásné. Táncsics Könyvkiadó, Budapest 1968.
- Kotarev, Sz. A. – Gjakonov, M. A. – Ivanov, V. V. – Braginszkij, I. Sz. (szerk.): *Mitológiai Enciklopédia. I–II*. Ford. Bárány György, Birtalan Ágnes, Bojtár Anna. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1988.
- Körner Éva: *Picasso*. A művészet kiskönyvtára, 26. Corvina Kiadó, Budapest 1968.
- Móra Ferenc: Barátságos tanácsok Howard Carternek. In: uő: *Beszélgetés a ferde toronnyal. Túl a palánkon*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1983, 137–143.
- Mezei Ottó: *Duchamp 1887–1968*. Corvina Kiadó, Budapest 1970.
- Nagy Pál: *Barangolás a képzőművészetben*. Kriterion kiskalauz. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1979.
- Rad, Gerhard von: *Das erste Buch Mose, Genesis. Kapitel 12,10–25,18*. Das Alte Testament Deutsch. Teilband 3. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1964.
- Rapcsányi László (szerk.): *Beszélgetések a Bibliáról. Mítoszok és legendák a Bibliában*. RTV-Minerva Kiadó, Budapest 1984.
- Sebestyén Ágnes: Egy elfeledett életrajzíró. In: Strachey, Lytton: *Miniatűr arcképek*. Ford. Sebestyén Ágnes. Szerk. Hatházi Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986, 5–48.
- Seuphor, Michel: *Abstract Painting. Fifty Years of Accomplishment, From Kandinsky to the Present*. Translated from the French by Haakon Chevalier. Dell Publishing Co., Inc., New York 1967.
- Soltész Zoltánné: *Biblia pauperum. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár negyvenlapos Blockbuch Biblia Pauperuma*. Magyar Helikon, Budapest 1966.
- Szabó Attila: *Művészettörténet képekben. A kezdetektől napjainkig*. AKG Kiadó, Budapest 1997.

- Szalay Lajos: *Végtelen a tenyérbén*. Bakonyi Péter interjúi. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest 1987.
- Szegő György: Viktoriánus tündérmesék és az angyalszimbolizmus (1860–1910). In: *Új Művészet*, IX. (1998/6), 20–23.
- Vogelsanger-de Roche, Irmgard: Marc Chagalls Fraumünsterfenster in Zürich. Ein Kustführer – *Entstehung, Bildbeschreibung, Deutung*. Orell Füssli Verlag, Zürich [1975].
- Wetter, D.: ראה ר'ב sehen. In: Jenni, Ernst – Westermann, Claus (Hrsg.): *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Band I–II. Chr. Kaiser Verlag, München – Theologischer Verlag, Zürich 1971, II., 692–701.

* * *

In der Studie wollte uns der reformierte Pfarrer, Theologe und Maler Áron Bak (1945–2012) vorstellen, wie in der Malerei am Ende des 19. Jahrhunderts und im 20. Jahrhundert die dynamische Bewegung durch Treppenmotive dargestellt wurde. Er stellt fest: Marcel James Duchamps und George James Framtons Bilder mit ihren Treppenmotiven widerspiegeln, daß Raum und Zeit, das heißt, daß das einheitliche Weltall, sowohl die menschliche als auch die göttliche Welt in sich zusammenfaßt, denn beide sind ja mit Goldtreppen miteinander verbunden.

Schlüsselwörter: Goldtreppen, Jakobs Himmelsleiter, Marcel Duchamp, George James Frampton, Rembrandt, William Blake, Giacomo Balla.